

CRISI DEL CAPITALISME I EDUCACIÓ PÚBLICA*

César Cascante,

professor de la Universitat de València, cesar.cascante@uv.es

A la memòria d'Ignacio Fernández de Castro

Tal i com va plantejar Marx en els Grundrisse, el capitalisme no pot tolerar un límit. Les contradiccions internes de l'acumulació del capital provoquen crisis que no són resoltes: se salten o eludeixen barreres per a iniciar camins que condueixen a noves situacions de crisi.

Seguint l'estela de Marx, David Harvey ha explicat que la forma de la crisi actual del capitalisme està dictada en gran part per com es va sortir de la crisi anterior, la qual es va iniciar els anys setanta del segle passat.

El problema per al capitalisme dels anys setanta del segle passat era el poder excessiu del treball en relació al capital en algunes regions del planeta. Es tractava de disciplinar el treball mitjançant els processos de *deslocalització* i així tenir accés a tots els subministraments de treball del món.

A partir que es va aconseguir aquest objectiu es va començar a forjar la crisi actual. L'estancament dels salaris va disminuir la demanda que es va tractar d'augmentar amb crèdits per al consum, en forma de targetes de crèdit i hipoteques per a la compra d'habitatges. Tot i això els guanys de la indústria estaven caient i el capitalisme va ser orientant cap a les operacions financeres, que especulant amb el

capital varen produir grans beneficis, de manera que aquest nou capitalisme financer va créixer fins arribar a generar sis o set vegades més plusvàlues que el capitalisme industrial.

“Per afavorir el consum del producte educatiu es va utilitzar la teoria del capital humà, nascuda com a correlat educatiu de les doctrines econòmiques neoliberals...”

Ara vivim la crisi d'aquest capitalisme financer que intenta resoldre's mitjançant la socialització de les seves pèrdues i l'obtenció de noves plusvàlues a través del deute dels estats, amb les conseqüències de pèrdua del benestar de la majoria de la població.

En termes generals podem dir que el capitalisme no pot resoldre les seves crisis, només pot desplaçar-les en l'espai, realitzant l'acumulació del capital en regions en què les relacions capitalistes estan encara en estat embrionari.

Però en els anys setanta del segle XX no només el capitalisme financer estava en estat embrionari. A més quedaven altres aspectes com els recursos naturals (l'aigua i la terra, entre altres) la sanitat i l'educació que

no estaven prou explotats pel capital.

L'educació, com la sanitat, en algunes zones del planeta amb prou feines estava estesa, en altres tenia un desenvolupament mitjà i en les zones més desenvolupades havia arribat a tots els ciutadans/es, però estava sota el control de l'Estat. L'educació era un dels aspectes en què les relacions capitalistes estaven encara en situació embrionària.

Per a la seva explotació era necessari estendre-la el màxim (educació per a tots al llarg de tota la vida) i aconseguir que s'organitzàs com un mercat.

Per organitzar-la com un mercat hi havia d'haver llibertat d'oferta educativa per part de qualsevol entitat amb la major autonomia, portar al màxim la capacitat d'elecció d'oferta educativa per part dels clients del producte educatiu, i limitar el paper de l'administració de l'Estat a donar informació als clients de la qualitat dels diferents productes educatius, sense oblidar el seu paper de pagador de l'educació, perquè el seu consum augmentàs sense dependre del poder adquisitiu de cada client.

Per afavorir el consum del producte educatiu es va utilitzar la teoria del capital humà, nascuda com a correlat educatiu de les doctrines econòmiques neoliberals: l'educació és una

inversió que han de fer les persones i els estats per tal que sigui rendibilitzada en forma d'augment de l'ocupació, els salaris, de la productivitat i de la competitivitat. És a dir, com un element fonamental en la generació de riquesa per a les empreses, que s'anirà estenent al conjunt de la societat.

“...fins a la creació de fundacions públiques o privades que són instruments d'influència en el sistema educatiu de manera directa i que es constitueixen en agències...”

La crisi actual està deixant al descobert les falsedats del capitalisme neoliberal en general, però no tant en el terreny de les polítiques educatives que segueixen essent hegemòniques encara. Bona part dels opositors a les polítiques neoliberals segueixen plantejant per a l'educació la consigna d'educació de qualitat per a tots al llarg de tota la vida, sense pensar que es tracta d'un excel·lent eslògan per a augmentar el consum educatiu i que la qualitat de l'educació no és un concepte que es pugui concretar al marge dels antagonismes socials. També han interioritzat que en l'educació, independentment de què i com s'ensenyi, hi ha el futur de la societat, i fins i tot, que la vinculació de l'educació amb l'empresa afavoreix a tots perquè permet l'obtenció de llocs de treball, la millora de la productivitat, etc. El que no deixa de ser una interiorització de les teories del capital

humà. Altres iniciatives que es pretenen d'esquerres tracten de centrar-se en la disminució del fracàs escolar entre els sectors populars, com si el nombre o la qualitat dels llocs de treball vingués donat per la formació dels subjectes al marge de les relacions de força entre capital i treball, o, com si, contra tota evidència, continuar estudis contribuís a una major consciència crítica sobre la realitat social. També, moltes vegades, la necessària defensa de l'escola propietat de l'Estat, enfront de la privada ignora que les polítiques educatives neoliberals no tenen com a propòsit, en primera instància, el canvi de propietat del servei educatiu, ni la disminució de la despesa de l'Estat en educació, sinó fer negoci on interessi i amb qui interessi, encara que sigui a les institucions educatives de l'Estat, utilitzant per a això la falsa idea que el producte educatiu és bo sempre, que el seu consum ha de ser universal i per tant sufragat pel propi Estat de forma directa o indirecta.

L'hegemonia de les polítiques educatives neoliberals, fins i tot dins dels sectors que s'hi oposen, o

diuen oposar-s'hi, ha permès que el seu èxit sigui en aquests moments molt notable. El capitalisme obté beneficis a través de diversos mecanismes legitimats que van des de la realització pels estudiants de pràctiques en les empreses com a treball no remunerat, o la venda de material informàtic per a fins educatius, passant per la producció d'activitats de formació que li són rendibles gràcies al finançament dels propis estats, fins a la creació de fundacions públiques o privades que són instruments d'influència en el sistema educatiu de manera directa i que es constitueixen en agències per a oferir serveis que els estats externalitzen, o per a la promoció d'investigacions que els siguin rendibles d'alguna manera.

Potser puguem explicar-nos la insuficiència dels plantejaments que han pretès oposar-se a l'Estat i a les polítiques educatives neoliberals per la falsa identificació que han realitzat entre educació estatal i educació pública. En els anys setanta del segle passat, Althusser, seguint l'estela de Lenin pel que fa al paper de l'Estat en

el capitalisme i de Gramsci sobre els mecanismes d'hegemonia, ja va posar de manifest que l'educació era un aparell ideològic de l'Estat burgès, que formava part de la superestructura de la societat burgesa. Després varen arribar els sociòlegs crítics per explicar de forma més refinada el paper de legitimació de l'ordre capitalista que l'educació realitzava en assenyalar com el currículum escolar explícit i ocult que habitualment s'imparteix, tant en institucions estatals com en les privades és el resultat de la selecció de la cultura que fa la classe dominant per a anar reproduint els seus interessos de classe.

Avui més que mai, l'educació, encara que sigui estatal, compleix aquest paper legitimador de l'ordre capitalista a més d'haver-se convertit en un negoci desenvolupat per les polítiques educatives neoliberals, que estan aconseguint que sigui un producte de consum sense valor d'ús ni valor de canvi per a la ciutadania.

“...però també lluitar, més enllà de l'educació, per una solució de la crisi que transcendeixi la falsa democràcia en què vivim la majoria dels pobles del planeta...”

Sense valor d'ús perquè no contribueix a explicar el món del capitalisme neoliberal en què vivim i es dedica cada vegada més a proporcionar els coneixements, destreses i habilitats (competències) que el subjecte necessita per

a estar adaptat a l'ordre social imposat i a difondre de manera implícita o expressa la ideologia del capital humà com a incentiu per al consumisme educatiu i la penetració de l'empresa en l'educació allà on pot resultar rendible.

Sense valor de canvi perquè l'educació evidencia avui dia, sobretot en els països capitalistes més desenvolupats, que no proporciona ocupació, sinó que el nombre i la qualitat dels llocs de treball no depenen de la formació rebuda pels individus, sinó de la correlació de forces entre capital i treball, que s'anirà concretant en la lluita de classes que s'està

agregant al voltant de la resolució de la crisi que pretén imposar el capitalisme i, específicament en el terreny del volum d'ocupació pública, única possibilitat d'acompliment amb sentit social dels llocs de treball.

És clar que l'educació pública (de tots/es i per a tots/es) amb valor d'ús i valor de canvi social, no vindrà més que de l'evolució de l'educació estatal si es produeix. Però també és cert que no n'hi ha prou amb oposar-se a la disminució dels pressupostos educatius, o procurar l'increment de l'anomenada qualitat mesurada segons indicadors a l'ús o altres falsament alternatius, o de l'extensió de l'educació com si els seus continguts fossin alliberadors o crítics qualsevol que aquests siguin.

Perquè l'educació sigui pública (de tots/es, és a dir, democràticament construïda des de cada un dels diversos àmbits de participació ciutadana, i per a tots/es, és a dir que els seus fruits reverteixen en el benestar general de la societat) és necessari canviar els seus continguts allà on puguem, perquè tinguin autèntica capacitat de llegir el món i les nostres pròpies vides al mateix temps, però també lluitar, més enllà de l'educació, per una solució de la crisi que transcendeixi la falsa democràcia en què vivim la majoria dels pobles del planeta, caminant cap a una societat que sigui també de tots i de totes i permeti l'accés de cada vegada a més ciutadans/es a l'ocupació en condicions materials suficients i el seu acompliment amb un sentit social.

*Aquest text s'ha traduït del castellà. □